

Valóság és árnyék

Suhotra Swami

Suhotra Swami 1996-ban megjelent Substance and Shadow – The Vedic Method of Knowledge (Valóság és árnyék – A tudás védikus módszere) című könyvében világos, értehető nyelven gondolatébresztő és olykor humoros sétára viszi az olvasót, s a nyugati filozófia fogalomrendszerét felhasználva, bevezet a védikus tudásszerzés módszereinek rejtelseibe. A szerző így ír művéről: „A könyv címe egy olyan témára utal, amelyet Śrīla Prabhupāda gyakran említett írásaiban és előadásaiban. Érdeemes megjegyezni a következő két mondatot A Bhagavad-gītā úgy, ahogy van előszavából: »Az anyagi világ a valóságnak csupán árnyéka. Az árnyékban nincs semmi valóságos vagy szubsztanciális, de megérthetjük belőle, hogy a valóság és a szubsztancia létezik.« A Valóság és árnyék című könyvben megpróbálom bemutatni, hogy miért axiomatikus ez az állítás. Az árnyék a valóságról csak benyomást nyújt. Ha lényegi tudásra vágyunk, az árnyékot vissza kell

vezetnünk forrásához. Mivel teljes mértékben a valóságtól függ, az árnyékot nem lehet önmagában megérteni.” Az alábbiakban rövid részletet közlünk a könyv első fejezetéből, mely a megismerés episztemológiai alapjaival foglalkozik.

Szubsztancia és kategória

Egy század eleji, nyugati pragmatikus filozófus kijelentette: „az elme belülről szemlélt anyag, az anyag pedig kívülről szemlélt elme.” Ez azt sugallja, hogy az elme és az anyag tulajdonképpen nem különböznek egymástól. Az univerzum valójában egyetlen szubsztancia, két kategóriában. Az egyik kategória a tudat belső világa, a másik a „kinti” dolgok összessége. Együtt alkotják az egészet, az Egyet. Ez azonban felvet egy nyugtalanító kérdést: vajon az Egy miért veti alá magát a születés és a halál kínjainak?

A védikus írások egyhangúlag kijelentik, hogy a finom elme és a durva anyag egyazon energiának, a *prakṛtinek* (anyagi természetnek) a kategóriái. Az elmének és az anyagnak a megfigyelését azonban egy, a *prakṛtitől* különböző valami végzi. Ez a valami a lélek. Ha a lélek, az elmét és az anyagot szemlélve, így gondolkodik: „az vagyok, amit látok”, akkor ez az azonosságérzet illúzió, *māyā*. A lélek mindig különbözik az anyagi természettől. Az az illúzió, hogy azonosak vagyunk az anyagi természettel, a valóság igazi szubsztanciájának csupán árnyéka. Az anyagi létben való szenvedésünknek ez az eredeti oka.

Ha a világ, amelyben magunkat elmének és anyagnak képzeljük, csak árnyék, akkor mi a valóság? Néhány filozófus azt állítja, hogy maga a megfigyelő, a lelki én a valóság. Azáltal, hogy saját szubsztanciáját az anyagtól különbözőnek fogja fel, a megfigyelő ismeri a valóságot. Ezzel az a gond, hogy amennyiben a lélek a valóság, akkor az elme és az anyag a

lélek árnyéka. Megállapítottuk, hogy egy illúzió alatt álló lélek a valóság árnyékában lévő lélek. Ha ez a lélek maga a valóság, akkor hogyan kerekedhet felül rajta a saját árnyéka? Erre a kérdésre nem lehet logikus választ adni. Az olvasó világosan meg fogja érteni a dolog problematikáját, ha egy verőfényes napon kisétál a szabadba, és megpróbál a saját árnyékába lépni.

Erre az a védikus válasz, hogy a megfigyelő nem *önmagában* a szubsztancia, hanem a szubsztanciához *tartozik*, ahogy a fény tartozik a Naphoz. A fény szubsztanciája a forrása, vagyis a Nap, mivel fényforrás nélkül nem létezik fény. Hasonlóan, a lelki én szubsztanciája a Legfelsőbb Lelki Személy, akit a *Védák*ból Viṣṇuként vagy Kṛṣṇaként ismerünk. Ennek ellenére, mivel elfelejtette a forráshoz fűződő kapcsolatát, a lélek vagy önmagát, vagy az elme-anyag árnyékot, azaz a *prakṛtit* képzelettel minden létező szubsztanciájának.

Minden árnyék (úgy a nappali homály, mint az éjjeli, fél földtekét beborító hatalmas sötétség) forrása a Nap. Ugyanígy minden fény, a tűz és az elektromosság fényét is beleértve, a Naptól származik. A Nap az eredete a fénynek és az árnyéknak egyaránt, mégsem kerül a hatásuk alá. Ehhez hasonlóan a lélek (fény), az elme (nappali homály) és az anyag (sötétség) kategóriái Isten okozatai, akire ezek nincsenek hatással. Ő *minden létező*, ami a megfigyelő-én által megismerhető, legyen az lelki, szellemi, vagy anyagi.

Mivel nem ismeri a minden kategóriában benne rejlő egyetlen szubsztanciát, a megfigyelőt lépten-nyomon megzavarják a kettősségek: az elme és az anyag kettőssége stb. Oly sok kibékíthetetlen ellentét között próbálunk összhangot találni! Ez a hölgy szereti az édeséget, de szenved a kövérségtől. Ez az úr nem tud élni se a nővel, se nélkülük. Naponta próbáljuk meg összeegyeztetni a meleget és a hideget, az örömet és a fájdalmat, a nagyot és a kicsit, a gazdagságot és a szegénységet, a fényt és a sötétséget, a szeretetet és a gyűlöletet, az életet és a halált. A kettősségek feloldása évezredek óta a filozófiai gondolkodás központi témája keleten és nyugaton egyaránt.

Élő tudás

A tudás több, mint pusztán információ-tartalom. A Védák hatalmas mennyiségű információt tartalmaznak; ez azonban önmagában még nem egyenlő a védikus tudás egészével. A *Valóság és árnyék* a módszerre összpontosít – *hogyan* lehet megérteni a tartalmat, *hogyan* lehet a tudást igazságként megtapasztalni. Mi az a módszer, aminek segítségével megtudhatjuk, hogy világunk a valóság árnyéka? Hogyan kell ezt a tudást a gyakorlatban alkalmazni? Ez Śrīla Prabhupāda egyedülálló ajándéka a világ számára: a *módszer*, amellyel megtapasztalható egy olyan élet, amely túl van az elme, az anyag, „a könnyelmű ifjúság”, „a bölcs öregkor”, és az anyagi lét számtalan hasonló kettősségének korlátain. Ez a tapasztalat közvetlenül, az *élő védikus tudás* formájában éri a lelket. Śrīla Prabhupāda mind a mai napig terjeszti az élő védikus tudást transzcendentális könyvein keresztül, amelyeket a Hare Kṛṣṇa hívők osztanak világszerte. Ez a tudás, ahogy Śrīla Prabhupāda kifejtette,

...fölötte áll az anyagi képességekre vonatkozó szempontoknak, mint amilyen az életkor vagy az intelligencia. Ahogy a mennydörgés nem szorul magyarázatra sem az idős, sem a gyerek számára, úgy a Hare Kṛṣṇa transzcendentális hangvibrációja és a Bhagavad-gītā filozófiájának prédikálása is mindenkire hatással lesz, függetlenül attól, hogy az illető kezdetben megérti-e vagy sem.¹

Az anyagi tudás a világból származó gondolatok és észleletek alapos vizsgálata. De bármi, amit a körülöttünk lévő világból felfogunk és észlelünk, a lélek tudatlanságának a sajátossága. Ezért felmerülhet, hogy *az anyagi tudásszerzésnek egyáltalán nem létezik semmilyen módszere (hogyanja)*. Csak tudatlanságunk tartalma létezik, egy illuzórikus *valami*, amelybe minduntalan belebotlunk és belebonyolódunk, ahogy gondolatainkon és érzéki tapasztalatainkon keresztül kutatunk a tudás után. A Védák a tudatlanságot a lélek alvásához hasonlítják. Ennek az alvásnak a tartalma egy álomvilág – az anyagi világ, a lelki világ árnyéka. Az anyagi tudás álmokról szóló tudás.

A védikus tudás a lelki felébredés módszere, amely a védikus hang hallásával (*śravaṇādi*) kezdődik. Ahogy az anyagi hang a tudatot a mély alvás és álmodás állapotából az ébrenlétbe emeli, úgy emeli fel a lelki hang a tudatot az anyagból és az elméből az én örök kapcsolatába Kṛṣṇával – aki az elme és az anyag, a mély alvás és az álom forrása, és aki az élő védikus hang eredete, amely mindezekén túl van. Így a módszer, vagyis a védikus tudás *hogyanja* megegyezik a *miérttel*, az ideiglenes világ mögött rejlő örök okkal. Az eszköz maga a cél – a transzcendens.

A Kṛṣṇa-tudat ott van. Szunnyadó állapotban mindenki szívében ott van. Egyszerűen a *śravaṇādi*, a tiszta hallás folyamatával... Mint amikor valaki alszik. A tudat ott van, de az illető öntudatlannak tűnik. Alszik. De ha valaki rászól: „Hé, X.Y. úr, ébredjen, keljen fel! Keljen fel!” – a második-harmadik felszólítás után felébred. Eszébe jut, hogy mennyi teendő vár rá. Ehhez hasonlóan a Kṛṣṇa-tudat szunnyadó állapotban mindenki szívében ott van. Ez a Hare Kṛṣṇa *mantra* pedig a felébredés folyamata. Ez minden. A Hare Kṛṣṇa *mantra*. Ha egymás után énekeljük a Hare Kṛṣṇát – Hare Kṛṣṇa Hare Kṛṣṇa Kṛṣṇa Kṛṣṇa Hare Hare / Hare Rāma Hare Rāma Rāma Hare Hare – akkor az alvó ember Kṛṣṇa-tudatára ébred. Ebben áll a folyamat.²

Mi a védikus hang?

A „védikus” szó nem egy ember alkotta vallásos, történelmi, helyi, nyelvészeti, vagy elméleti megjelölés. A szanszkritban a *veda* szó tudást jelent. Amikor tehát a tudás védikus módszeréről beszélünk, ezzel tulajdonképpen a következőt mondjuk: „a tudás tudással teli módszer”. A szándék ezzel az, hogy megkülönböztessük a védikus módszert a „tudatlan tudás” anti-módszerétől – az elméletek gyártásától, azaz az álmokat magyarázó álmoktól. *Na vilakṣaṇātvād asya*, magyarázza a *Vedānta-sūtra* 2.1.4: „A védikus tudás, természetét tekintve különbözik az evilági elméletektől”, mivel *thatātvam ca śabdāt*: „a védikus hang örök valóság”.

A védikus hang nem nyelvet jelent abban az értelemben, ahogy mi általában a nyelvet értjük, sőt, még csak nem is a szanszkrit nyelvet. Ez talán meglepetésként éri azokat, akik hallottak már az alábbihoz hasonló népszerű kijelentéseket:

[A szanszkrit] a magasabbrendű intelligencia nyelve, s így feltárulnak előttünk bonyolult törvényei és vibráló struktúrái. Az istenek, az elme magasabb régióinak nyelve ez, amely által elérhetővé válnak e birodalmak erői.³

Nos, a fenti idézet önmagában még nem állít valótlan. Azt azonban helytelenül feltételezi, hogy a szanszkrit nyelv törvényei és vibráló struktúrái, amelyek által magasabb síkok-

ra lehet eljutni, az árnyékból a valóságba vezető folyamat eszközei lennének. A *Kena-upaniṣad* 1.1 arra biztat bennünket, hogy a valóságot a beszéd struktúráján túl keressük: *keneṣitām vācam imām vadanti* – „Ki ösztökéli a szavakat, amelyeket kimondanak?”

Ez az érdeklődés a „ki” iránt, aki a szavaknak formát és erőt ad, a belépőjegy a *para-vidyā*hoz, a transzcendens megismeréséhez. A *vyākaraṇa* (a szanszkrit nyelvtan), a *nirukta* (a szanszkrit szavak jelentése), a *sphoṭa* (a szanszkrit szavak lényege) és a *manomaya* (a mentális sík) tanulmányozása mind egytől egyig az *apara-vidyā*hoz, az elme és az anyag *śāstra* által vezérelt tudományához tartoznak. A *para-vidyā* kizárólag az Istenség Legfelsőbb Szmélyiségével foglalkozik. Ám azzal, hogy a *para-vidyāt* kezdjük el tanulmányozni, még nem mondunk búcsút a szavaknak. Ezt a tudást nem a „csend hangja” közvetíti, sem pedig „egy tenyér, ha csattan”. Olyan szavak hordozzák, amelyek rendelkeznek azzal az erővel, hogy megnyilvánítsák azt, *aki* jelentést ad a szavaknak. Ez az erő a *pūrveṣāmból*, azaz a lelki tanítómesterek ősi hagyományából származik, akik közül maga Kṛṣṇa a legelső.

*na tatra cakṣur gacchati na vāg gacchati no manah
na vidmo na vijānīmo yathaitad anuśiṣyāt
anyad eva viditād atho aviditād adhi
iti śuśruma pūrveṣām ye nas tad vyācacakṣire*

A szem nem ér el oda. A beszéd nem ér el oda; az elme sem. Nem ismerjük. Nem értjük, mi módon taníthatna bennünket róla bárki is. Különbözik az ismerttől, ám az ismeretlentől még inkább különbözik. Ezért az ősi hagyományhoz tartozó tanítókat hallgattuk, akik ezt elmagyarázták nekünk. (*Kena-upaniṣad* 1.3–4)

Na vijānīmo yathaitad anuśiṣyāt: „nem értjük, mi módon taníthatna bennünket róla bárki is.” Mégis, *iti śuśruma pūrveṣām ye nas tad vyācacakṣire*: „Ezért az ősi hagyományhoz tartozó tanítókat hallgattuk, akik ezt elmagyarázták nekünk.” Nem ellentmondásos-e ez a két állítás? A *Kena Upaniṣad* 2.3 eloszlata kételyünket:

yasyāmataṁ tasya mataṁ mataṁ yasya na veda saḥ

Aki magát nemtudónak véli, tudó az; aki magát tudónak véli, nemtudó az.

Más szóval, aki aszerint tanítja vagy tanulmányozza a védikus tudást, hogy ő maga mit *vél* (*mata*) annak a tudásnak, az nem ismeri a *Védát*. A vélemény a kölcsönös megfelelés (korrespondencia) és összeegyeztethetőség (koherencia) elméletét jelenti, amelyekről több szó esik majd az első, a második és az ötödik fejezetben. Egy manapság sajnos népszerűvé vált bengáli mondás szerint *yata mata tata patha* „ahányféle vélemény létezik, annyiféle módon lehet értelmezni a Védát” A *Kena-upaniṣad* egyértelműen kijelenti, hogy ez nem igaz.

Egy olyan világban, ahol a tudás az elmére és az anyagra vonatkozó véleményeket jelent, nem világos, hogy miképpen taníthatná vagy tanulmányozhatná bárki is azt, ami az elmen és az anyagon *túl van*. Ennek következtében a hiteles védikus tanító *sudurlabha*, nagyon ritka. Az ilyen tanító nem alkot véleményt, mivel tudja, hogy nem a véleményalkotás a helyes módszer. A védikus tanító, a hiteles lelki tanítómester alázatosan adja át tanítványá-

nak azt, amit annak idején saját tanítója fedett fel előtte. Ez a *guru-paramparā* ősi tradíciója. Ahogy a *Kena-upanisad* 1.2 is leszögezi: *yad vāco ha vācam*. A *guru* tanítása nem pusztán beszéd, az emberi közlendő nyelvi megfogalmazása, hanem A Beszéd, a tiszta tudatban kimondott és meghallott hangon keresztül megnyilvánuló transzcendencia. A tiszta tudat egyértelmű fokmérője a *pūrvesāmh*hoz, az ősi hagyományhoz való hűség.

Az ősi hagyomány azonban nem úgy őrzi a védikus tudást, ahogy az ókori egyiptomiak őrizték meg fáraóikat azáltal, hogy a sírkamra sötétségébe rejtették őket. Bár ez a legősibb tudás, ha valóban védikus, akkor mindig élő marad. Ha valóban igaz, úgy mindenkor eloszlatja az illúziót. A védikus tudás örökifjú könnyedséggel teszi helyére e kor – vagy bármelyik kor – eltorzult filozófiai kérdéseit.

Ezért bátorkodtam e könyv oldalain a nyugati filozófiai szövegek fogalmaival élni. A *reflexív kritika* például egy modern kifejezés arra, mi történik, ha valaki – gyakori szóhasználatnál élve – érvelésével saját maga alatt vágja a fát. Nos, ha az lenne a célo, hogy tudományos, történelmi vagy nyelvészeti szempontból védikus legyek, akkor egy régi szanszkrit fogalmat használtam volna: *pratijñā-hāni*, vagyis „az állítás megölése”. A más azonban saját fogalmaival kell megcáfolni. A tudatlanság modern megfogalmazásának cáfolata az élő védikus hagyomány maga.

Amint ezeket a sorokat írom, előttem van egy tudós recenziója egy néhány éve megjelent „nem mindennapi filozófiai műről”. Véleménye szerint a könyv „kockázatos dolgokat állít”, „szokatlan összefüggéseket teremt” és „kérlelhetetlenül szembeszáll a valós problémákkal”. „Provokatív” műről van szó, amely „bizonyára heves vitákat fog kiváltani.” Ez némileg érzékelteti, mit is jelent valójában ilyen témájú könyvet írni. Azt remélni sem merem, hogy a *Valóság és árnyék* kiadásával elképzeléseimet ovációval fogadják majd a vitáktól terhes filozófiai berkekben. Remélem azonban, hogy ez a könyv segítségére lesz a nyugati gondolkörben nevelkedett embereknek, hogy fogalmat alkothassanak a védikus eszmékről.

Öt igazság és a három módszer

Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa egy 18. századi gauḍīya vaiṣṇava filozófus volt, akiben elsősorban a *Vedānta-sūtrához* írt, *Govinda-bhāṣya* című magyarázat szerzőjét tisztelik. E műhöz írott előszavában kifejti, hogy a védikus tudás a valóságot öt *tattvára* (azaz lételméleti igazságra) osztja fel, melyek a következők:

- 1) *īśvara* – a Legfelsőbb Úr
- 2) *jīva* – az élőlény
- 3) *prakṛti* – a természet
- 4) *kāla* – az örök idő
- 5) *karma* – a cselekedetek.

Ha ezeket ismeri, az ember elérte megismerési lehetőségeinek végső határait.

Érdemes megemlíteni, hogy az alapigazságoknak más felsorolásai is szerepelnek a védikus irodalomban. Uddhavához intézett tanításaiban az Úr Kṛṣṇa számos más módszerről is beszél, amelyek alapján a *tattvák*at rendszerekbe foglalták a különböző bölcsek. Terjedelmi okokból ez a könyv csak a Baladeva-féle ötös felosztást tárgyalja.

A *Prameya-ratnāvalīban* Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa arról beszél, hogy milyen megismerési módszerek (*pramāṇa*) révén lehet a Védák öt igazságát megismerni: *akṣādi*

tritayam pramāṇam: „A valódi tudás megszerzésének háromféle módja van, melyek közül az első az érzékelés [a második az érvelés, a harmadik pedig a hiteles kinyilatkoztatás].”

A *Valóság és árnyék* fáradságot nem kímélve fejt ki, hogy az anyagról szóló érzéki tapasztalataink (szanszkritul *pratyakṣa*) és elmebeli okfejtésünk (*anumāna*) hogyan szolgálhatnak a valódi tudás hiteles módszereiként, ha helyesen igazodnak a védikus kinyilatkoztathoz (*śabda*).

JEGYZETEK:

¹ Śrīla Prabhupāda, levél Prahlādānandához, 1969. október 5.

² Śrīla Prabhupāda, *Śrīmad Bhāgavatam* előadás egy katolikus kolostorban, Melbourne-ben, 1972. április 3.

³ David Frawley, *The River of Heaven*, 1990, 76. old.